

Prirodno kretanje stanovništva općine Gračanica u periodu od 1996.-2004. godine

DAMIR DŽAFIĆ

.....

VEOMA ČESTO, u svakodnevnom govoru, sredstvima informisanja ili na neki drugi način čujemo informacije koje govore o tome kako se smanjio broj učenika u školama, kako je neka škola ukinuta, odnosno pripojena drugoj, kako su neki prosvjetni radnici ostali bez posla, kako iznenadno umre osoba koja je tek u četvrtoj ili petoj deceniji života itd., a sva ta, kao i mnoga druga dešavanja, rezultat su promjena komponenata prirodnog kretanja stanovništva i, obrnuto. Ovom problematikom, nažalost, najmanje se bave oni koji su pozvani - nadležni organi i institucije. Razlozi i opravdanja najčešće se traže u činjenici što nije izvršen popis stanovništva, iako se zna da Federalni zavod za statistiku svake godine vrši demografske procjene, koje su, ako ne potpuno, onda sigurno u velikoj mjeri tačne i, u svakom slučaju, preciznije prikazuju trenutno stanje, koje je sasvim drugačije u odnosu na podatke iz posljednjeg popisa, davne 1991. godine.

Zbog svega navedenog, u ovom radu ćemo, koristeći se podacima Federalnog zavoda za statistiku, pokušati predočiti koje

su osnovne odlike prirodnog kretanja stanovništva općine Gračanica u periodu od 1996. - 2004. godine i te karakteristike komparirati sa odlikama prirodnog kretanja stanovništva Tuzlanskog kantona.

KOMPONENTE PRIRODNOG KRETANJA STANOVNIŠTVA

Osnovna determinanta ukupnog kretanja stanovništva u većini zemalja svijeta jest prirodno kretanje stanovništva, dok samo u pojedinim područjima unutar jedne zemlje mehaničko kretanje (migracije) može imati dominantan uticaj na ukupno kretanje stanovništva.¹

“Osnovne komponente prirodnog kretanja stanovništva su natalitet (rodnost) i mortalitet (smrtnost) stanovništva, a njihova je rezultanta u pravilu prirodni prirast (višak rođenih nad brojem umrlih).”²

Kretanje ukupnog broja stanovništva bilo kojeg područja u određenom periodu ne može nam pokazati sve karakteristike populacije. Stoga je neophodno analizirati

1 A. W. Baletić, *Demografija, stanovništvo i ekonomski razvitak*, Informator, Zagreb, 1982., 136.

2 Ibidem, 138

Tabela 1. Broj živorođenih u općini Gračanica i TK u periodu od 1996.-2004. godine (Izvor: www.fzs.ba i izračunavanja na bazi podataka Federalnog zavoda za statistiku)

Godina	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Općina Gračanica	844	737	733	609	560	573	497	530	504
Tuzlanski kanton	6 825	5 901	5 858	5 627	5 373	5 162	5 079	4 931	4 678
Učešće općine Gračanica u TK(%)	12,36	12,49	12,51	10,82	10,42	11,10	9,78	10,75	10,77

komponente prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva.

Porast stanovništva, prije svega, zavisi od nataliteta i mortaliteta, odnosno od prirodnog priraštaja koji je rezultat različitog djelovanja oba faktora.¹

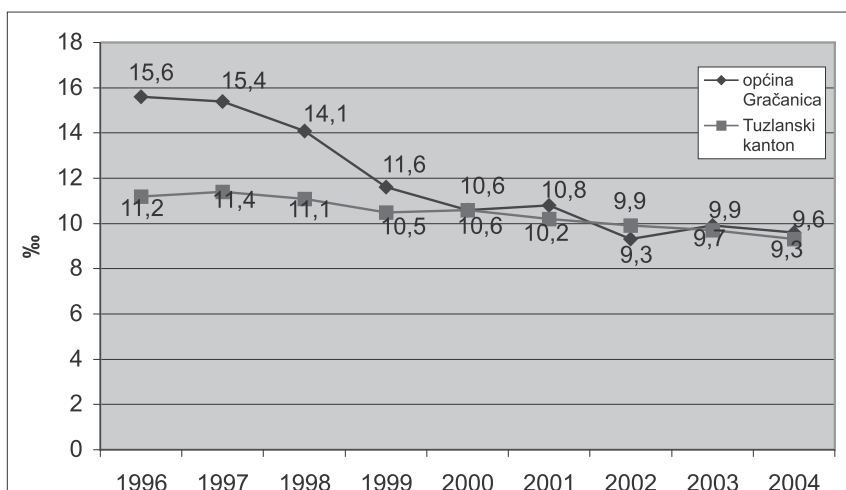
NATALITET (RODNOST)

“Natalitet je najvažniji faktor porasta stanovništva”², a iskustvo u mnogim zemljama svijeta pokazuje da s društveno-ekonomskim razvojem dolazi do njegovog opadanja.

Opadanje broja živorođenih, karakteristika je stanovništva gračaničke općine, kao i Tuzlanskog kantona u periodu od 1996. - 2004. godine (tabela 1).

Prema podacima iz tabele 1, može se zaključiti da je broj živorođenih u općini Gračanica, a i u Tuzlanskom kantonu u posmatranom periodu konstantno opadao, te da je 2004. godine u Tuzlanskom kantonu zabilježen najmanji broj živorođenih, dok je u općini Gračanica takav trend zabilježen 2002. godine.

Navedena kretanja broja živorođenih odrazila su se i na kretanja stopa nataliteta³ u općini Gračanica i Tuzlanskom kantonu (grafikon 1).



Grafikon 1. Kretanje stopa nataliteta u općini Gračanica i TK u periodu od 1996. - 2004. g. (Izvor: www.fzs.ba)

Stope nataliteta u svijetu se kreću od oko 10 do 50 ‰ godišnje, a u vezi s tim izdvajaju se tri tipa nataliteta: niski (do 15 ‰), srednji (od 16 - 25 ‰) i visoki (više od 25 ‰ godišnje).⁴ S obzirom na ovu podjelu, a prema podacima iz grafikona 1, uočavamo da je općina Gračanica u posmatranom periodu imala niske stope nataliteta, ali su one bile više od kantonalnih, izuzev 2002. godine. Općinske stope nataliteta kretale su se, u navedenom periodu, u rasponu od 9,3 ‰ (2002. godine) do 15,6 ‰ (1996. godine), a kantonalne u rasponu od 9,3 ‰ (2004. godine) do 11,4 ‰ (1997.godine).

MORTALITET (SMRTNOST)

Mortalitet je negativna komponenta prirodnog i ukupnog kretanja stanovništva koja djeluje na smanjenje ukupnog broja stanovnika. Nivo mortaliteta u jednoj zemlji izraz je kompleksnog djelovanja bioloških, ekonomskih i socijalnih faktora, tako da je nivo mortaliteta uopće, a posebno mortaliteta dojen-

1 K. Papić, Položaj i stanovništvo gornjeg Podrinja, *Geografski pregled*, XXIII, Sarajevo, 1979., 97.

2 Ibidem.

3 Pokazuje broj rođenih na 1000 stanovnika, (M. Friganović, *Demografija, stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb, str. 76.

4 M. Friganović, Op. cit., str. 76.

Tabela 2. Broj umrlih u općini Gračanica i Tuzlanskom kantonu u periodu od 1996. - 2004. g. (Izvor: www.fzs.ba i izračunavanja na bazi podataka Federalnog zavoda za statistiku)

Godina	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Općina Gračanica	244	301	293	251	289	281	319	379	337
Tuzlanski kanton	2 351	2 562	2 547	2 612	2 884	2 850	3 062	3 320	3 291
Učešće općine Gračanica u TK (%)	10,38	11,75	11,50	9,60	10,02	9,86	10,42	11,42	10,24

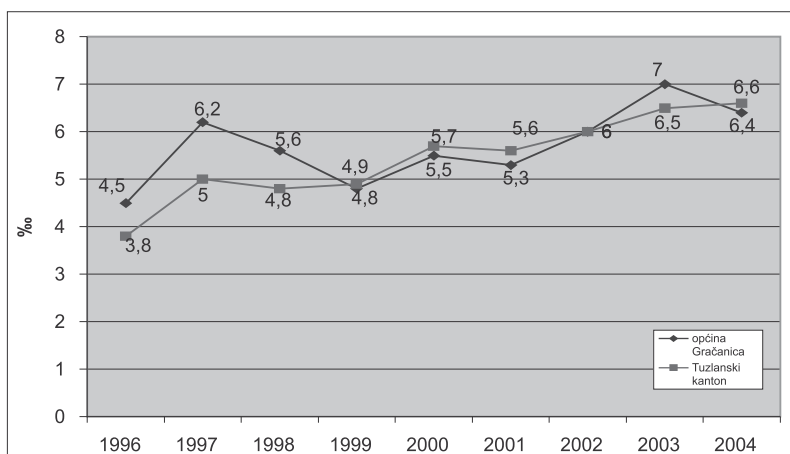
čadi značajan pokazatelj postojećeg životnog standarda.¹

Prosječne godišnje stope mortaliteta kreću se u svijetu od 7‰ - 30‰. Zabilježene su i stope od 5‰, ali u kratkom razdoblju, dok su stope veće od 30‰ posljedica ne-normalnih društvenih zbivanja i upućuju na izvanredne nepovoljne faktore.² U općini Gračanica broj umrlih je u periodu od 1996. - 2004. godine bio u porastu, uz povremeno smanjenje, a slična situacija bila je i u Tuzlanskom kantonu (tabela 2).

Prema podacima iz tabele 2, može se zaključiti da je najmanji broj umrlih kako u općini, tako i u Kantonu zabilježen 1996. godine, a najveći 2003. godine. Procentualno učešće općine Gračanica u Tuzlanskom kantonu, kada je u pitanju smrtnost, nešto je manje u odnosu na rodost stanovništva. Stope mortaliteta u periodu od 1996. - 2004. godina bile su niske kako u općini, tako i u Kantonu, što odgovara "uvjetima života u razvijenim i zemljama u razvoju"³ (grafikon 2). Podaci iz grafikona 2 nam pokazuju da su se općinske stope mortaliteta u posmatranom periodu kretale u rasponu od 4,5 ‰ (1996. godine) do 7 ‰ (2003. godine), a kantonalne stope u rasponu od 3,8 ‰ (1996. godine) do 6,6 ‰ (2004. godine).

SMRTNOST DOJENČADI

Sve do kraja 19. stoljeća u svim zemljama svijeta smrtnost dojenčadi je, prema broju žrtava, predstavljala nedaću, težu od ma



Grafikon 2. Kretanje stopa mortaliteta u općini Gračanica i Tuzlanskom kantonu u periodu od 1996-2004. (Izvor: Izračunavanja na bazi podataka Federalnog zavoda za statistiku)

koje epidemije zaraznih bolesti koje su satirale čovječanstvo.⁴

Stoga je stopa smrtnosti dojenčadi "prilično pouzdan odraz socijalno-ekonomskih i higijensko-medicinskih uvjeta opstojanja stanovništva".⁵ Prema podacima iz tabele 3, uočljivo je postepeno smanjenje broja umrle dojenčadi u općini Gračanica i Tuzlanskom kantonu idući od 1996. prema 2004. godini. Općina Gračanica je imala niže stope smrtnosti dojenčadi od Tuzlanskog kantona do 1999. godine, a nakon toga one su veće u općini Gračanica nego na nivou Kantona.

PRIRODNI PRIRAŠTAJ

Prirodni priraštaj je rezultat dva dijagonalno suprotna efekta – nataliteta i mortaliteta. On je vrlo važan pokazatelj koji služi kao osnova prilikom rješavanja važnih društveno-ekonomskih problema, posebno onih vezanih za planiranje.⁶

4 S. Kulenović, *Struktura stanovništva Tuzle i njena izmjena pod uticajem novijeg privrednog razvoja*, magistarski rad, Beograd, 1980., 26.

5 M. Friganović, Op. cit., str. 83.

6 K. Papić, Op. cit., str. 99.

1 A. W. Baletić, Op. cit., str. 158.

2 M. Friganović, Op. cit., str. 81.

3 Ibidem.

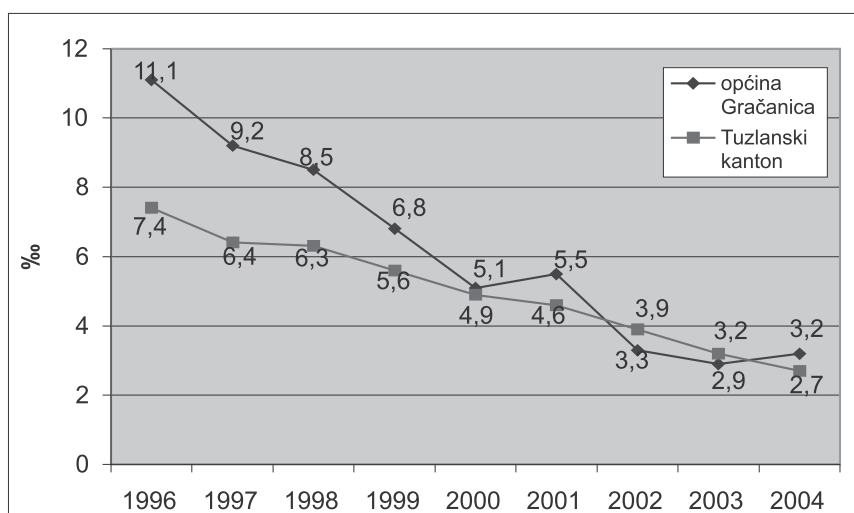
Tab.ela 3. Broj umrle dojenčadi u općini Gračanica i TK u periodu od 1996. - 2004. (Izvor: www.fzs.ba i samostalna izračunavanja)

Godina	Općina Gračanica		Tuzlanski kanton	
	Ukupno	Na 1000 živorođenih	Ukupno	Na 1000 živorođenih
1996	11	13,0	99	14,5
1997	8	10,9	73	12,4
1998	9	12,3	83	14,2
1999	4	6,6	54	9,6
2000	5	8,9	47	8,7
2001	4	7,0	32	6,2
2002	4	8,0	36	7,1
2003	4	7,5	37	7,5
2004	5	9,9	30	6,4

Apsolutni brojevi živorođenih, umrlih i prirodnog priraštaja u direktnom su odnosu sa veličinom stanovništva nekog područja. Međutim, pored apsolutnih pokazatelja, u komparativnim analizama se češće koriste stope nataliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja, koje predstavljaju njihove relativne pokazatelje.¹

Kao rezultat ranije posmatranih podataka o rođenim i umrlim kao i stopa nataliteta i mortaliteta u općini Gračanica i Tuzlanskom kantonu, u periodu od 1996. do 2004. godine, stope prirodnog priraštaja bile su veće u općini Gračanica nego na nivou kantona, izuzev 2002. i 2003. godine, kada su općinske stope bile niže od kantonalnih (grafikon 3).

Prihvatajući podjelu prirodnog priraštaja na četiri tipa i to: vrlo visoki (više od 20‰),



Grafikon 3. Kretanje stopa prirodnog priraštaja u općini Gračanica i TK u periodu od 1996.-2004. (Izvor: www.fzs.ba i samostalna izračunavanja)

visoki (15 - 20‰), umjereni (5 - 14‰) i niski (manje od 5‰ godišnje),² a prema prezentiranim podacima u grafikonu 3, vidimo da je općina Gračanica do 2001. godine imala umjeren prirodni priraštaj, da bi nakon toga "ušla u zonu" niskog prirodnog priraštaja.

Tuzlanski kanton je do 1999. godine imao umjeren prirodni priraštaj, a nakon toga nizak.

1 S. Kulenović, Op. cit., str. 28.

2 M. Friganović, Op. cit., str. 87.